

med- och motkrafter, och har inte själv satt agendan för så många skeenden. En något bantad omfattning där den utmärkta inledningen i boken samt de mycket överskådliga sammanfattande texterna i slutet mötts av en lika effektiv framställning när det gäller finansministertiden däremellan, hade sannolikt varit lättare att tillägna sig för de flesta.

Uppsala universitet

BJÖRN HASSELGREN

Kekke Stadin, *The Formal Call in the Making of the Baltic Bourgeoisie* (New York, NY: Routledge 2022). 189 s.

Målaren Carl Larsson på visit hos konstsamlerskan Wilhelmina Hallwyl i Stockholm 1898 – upklädd, men inte alltför formellt och med visitkortet i handen, redo att överräckas till betjänten. Så inleds Kekke Stadin nya bok om 1800-talets societetsliv inom Östersjöregionens borgerlighet. Vi möter miljöer och personlighetstyper som borde kännas bekanta efter alla kostymdramer med handlingen förlagd till 1800-talet. Kekke Stadin lyckas trots det belysa nya aspekter av denna väl genomtröskade epok, dess sociala spel och kulturella koder.

Istället för att rama in borgarklassen med hjälp av nationalstatliga gränsdragningar är det Östersjöregionen som utgör scenen, huvudsakligen Sverige och Finland men med illustrativa exempel hämtade från de baltiska staterna. Tyskland, tillsammans med England och Frankrike, spelar rollen av referenspunkter för framställningen. De grundläggande mönstren i Östersjöregionen var desamma som på andra håll i Europa men med vissa variationer betingade av geografiska och andra skillnader exempelvis i fråga om urbaniseringsgrad och industrialiseringsmönster. De nordiska somrarnas vita nätter inbjöd förvisso till kvällssamkväm, men för de långa, mörka vintersäsongerna var stearinljusen, från 1840-talet, och, ett par decennier senare, fotogenlampan viktiga förutsättningar för societetslivet (s. 145–146).

Ett annat intressant inslag är de läsefrukter som Stadin utgår från. Bourdieu är den teoretiska inspirationskällan – inte förvånande med tanke på ämnet – men det är på sitt sätt mera uppfriskande att upptäcka referenser till såväl Georg Simmel som Thorstein Veblen. Exempelvis Simmel avfärdades en gång i tiden som en lättviktig salongsfilosof. Men i *The Formal Call* används Simmel och Veblen på ett fruktbart sätt som samtida ögonvittnen till modets sociala betydelse samhället runt sekelskiftet 1900, litet på samma sätt som Thomas Manns *Buddenbrooks* (1901) med flera skönlitterära verk används för att gestalta tidens kultur. Veblen (1899, 2010) vittnade således

om hur ingen klädedräkt, accessoar, eller huvudbonad kunde betraktas som elegant ifall där i övrigt fanns minsta indikation om att bäraren var beroende av eget kroppsarbete för sitt uppehälle; exemplet handlar för övrigt det om den borgerlige mannens faiblesse för hög hatt (s. 59, 62).

Genom bokens inledande kapitel introduceras läsaren till det borgerliga hemmet, tidens societetsliv och borgarklassens kontaktytor. Vid baler, middagshudningar och mottagningar med flera typer av sammankomster odlade man sammanhållningen inom den egna klassen. I samband därmed finslipades samtidigt mer eller mindre subtila klassmarkörer för att skapa distans till andra samhällsgrupper, framför allt arbetarklassen. Så långt är bilden bekant, samtidigt som *The Formal Call* tillför nyanser och skärpa genom detaljerade inblickar i hur olika sociala praktiker också kunde skilja sig något mellan olika delar av Östersjöregionen. Exempelvis varierade tidpunkterna för måltider mellan de västra och östra delarna av regionen; den illustration som anförs är de balttyska grupperna i Riga, vilka länge höll fast vid sedvänjan att äta middag, "Mittag", mitt på dagen (s. 112–113).

Analysens fokus ligger dock på "the call" och visiternas betydelse för att vinna tillträde till borgerligheten, för att vinna dess förtroende och – eventuellt också – yrkesmässiga och andra fördelar. Det vill säga sådant som var aspirerande konstnärer och andra kulturpersoner till nytta. Carl Larsson är med andra en person som återkommer i framställningen (s. 121–126). Visiternas genomförande var avhängiga en rad praktiker och koder, alltifrån hur man förde sig som person till, givetvis, klädseln, och formerna för hur man skulle överlämna sin biljett, sitt visitkort. Felsteg var pinsamma. Än värre var det att bli avvisad, att förvägras en introduktion till någon av de andra gästerna, något som August Strindberg råkade utföra i samband med en kvällsvisit hos direktören Sven Palme 1892: Strindberg fick, med ett mera sentida uttryck, nobben av den uppburne Viktor Rydberg som befann sig i ett angränsade rum i värdens bostad.

Kekke Stadin har presterat en läsvärd undersökning. En möjlig invändning är framför allt språklig och berör något som måste vara ett rent förbiseende. Stadin har på föredömligt sätt bifogat de svenska motsvarigheterna till begrepp såsom "good manners" och "urbanity" Däremot saknas en utförlig, inledande utredning av de svenskspråkiga motsvarigheterna till engelska benämningar såsom "formal call" och "evening call", med andra ord alla de begrepp som *Svenska Akademiens Ordbok* räknar upp, från och med "aftonvisit" fram till och med "snabbvisit" och "te-visit". Också bokens index hade gärna fått vara något utförligare. Emilie Flygare-Carlén, vars roman *Ett köpmanshus i skärgården* används i analysen, finns med. Däremot inte vare sig Viktor Rydberg eller August Strindberg. Sammantaget är detta emellertid smärre invändningar. Som helhet ger *The Formal Call* en rik bild av 1800-ta-

lets borgerliga umgängesformer. Nytt är nyanseringen av Jonas Frykmans och Orvar Löfgrens tes om ett skarpt avgränsat, stilla och familjecentrerat umgänge i hemmet. Nytt är också att Kekke Stadin tydligt påvisar den aktiva, ofta centrala roll som kvinnorna spelade i societetslivet. *The Formal Call in the Making of the Baltic Bourgeoisie* rekommenderas alla med ett intresse för 1800-talets kulturhistoria.

Karlstads universitet

MARTIN ÅBERG

Tage Alalehto, *Försvenskningen av Tornedalen – dess socioekonomiska och kulturella konsekvenser* (Luleå: Tornedalica 2022). 222 s.

Tage Alalehto tar sig an ett historiskt men synnerligen aktuellt tema i sin bok *Försvenskningen av Tornedalen – dess socioekonomiska och kulturella konsekvenser*. Försvenskningen av Tornedalen syftar nämligen på det enhetliggörande projekt som pågick från slutet av 1800-talet till mitten av 1900-talet, vars skadeverkningar anses så pass stora att svenska staten nu önskar be om ursäkt. Boken utkommer parallellt med det arbete som producerats för den statliga Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaiset (Ku 2020:01, se även slutbetänkandet *Som om vi aldrig funnits*, SOU 2023:68).

Även om mycket har skrivits på temat behövs mer forskning, inte minst om hur den av staten underkuvade minoriteten upplevde vad som hände. Här är alla försök att bidra med kunskap och tolkning värdefulla. Alalehtos bok gör just det; den är späckad med olika uppgifter och bygger till stora delar på ett rikt intervjumaterial, insamlat av andra mellan 1965 och 1992.

Som flera andra verk på temat är boken utgiven på Tornedalica och därmed riktad mot en läsekrets med god kännedom om den tornedalska situationen. Möjligen förklarar det några särdrag som läsaren tidigt slås av. Boken är skriven som om det inte behövs någon introduktion till ämnet. Inledningsvis sägs knappt någonting om de händelser som skapade dynamiken i det aktuella området, såsom att freden 1809 ledde till att en kulturbygd klövs mitt itu med delarna på olika sidor av den nya landsgränsen. Inte heller ges utrymme åt att definiera centrala begrepp som försvenskning, eller att motivera terminologiska val, såsom att tala om kväner och lantalaiset som minoritetsgrupper skilda från tornedalingar. I stället kastas läsaren in i resonemangen. De är svåra att följa eftersom också ett inledande avsnitt som på ett tydligt sätt formulerar bokens ärende saknas.